

Negatieve reacties en sociale contacten van partners van gedetineerden in Nederland: een empirisch onderzoek

Susanne van 't Hoff-de Goede, Tanja van der Lippe, Joni Reef, Paul Nieuwbeerta & Anja Dirkzwager

Niet alleen gedetineerden, maar ook hun partners kunnen te maken krijgen met negatieve gevolgen van detentie. Hoewel deze negatieve gevolgen verstrekkend kunnen zijn, is onderzoek ernaar tot op heden schaars. Deze studie onderzoekt of detentie tot gevolg heeft dat vrouwelijke partners van mannelijke gedetineerden in Nederland negatieve reacties van familie, vrienden en burens ondervinden en hierdoor veranderingen in de sociale contacten met hen ervaren. De studie maakt gebruik van longitudinale gegevens van het Prison Project over 119 partners van gedetineerden. Resultaten laten zien dat veel partners van gedetineerden negatieve reacties ervaren en dat wanneer partners negatieve reacties ondervinden van schoonfamilie, vrienden of burens zij minder contact met hen hebben. Wanneer partners van gedetineerden negatieve reacties van hun vrienden ondervinden, neemt het contact met hun familie juist toe.

Inleiding

Dikwijls wordt verondersteld dat een detentieperiode niet alleen het leven van de gedetineerde beïnvloedt, maar ook dat van de partner (Peelo e.a., 1991; Wildeman e.a., 2012). Partners van gedetineerden zouden mee worden gestraft (Fishman, 1990). Zo kunnen zij te maken krijgen met diverse nadelige gevolgen van detentie, zoals een verslechtering in de financiële situatie, gedwongen verhuizingen, relatieproblemen, sociale isolatie en extra zorgen in verband met de opvoeding van de kinderen (Murray, 2005; Dirkzwager e.a., 2009). Tot op heden is in Nederland – evenals in andere landen – empirisch onderzoek naar de gevolgen van detentie voor het leven van partners van gedetineerden schaars (Murray, 2005; Dirkzwager e.a., 2009).

Deze bijdrage heeft tot doel meer inzicht te verschaffen in de mate waarin vrouwelijke partners van mannelijke gedetineerden als gevolg van de detentie negatieve reacties en veranderingen in hun sociale contacten ervaren (Fishman, 1990; Cunningham, 2001). Voor te stellen is dat stigma hierbij een rol speelt (Goffman, 1963) en dat partners van gedetineerden het label 'vrouw van een gedetineerde' krijgen. Wanneer partners van gedetineerden worden gestigmatiseerd door hun relatie met een gedetineerde kunnen zij door derden, zoals hun burens en vrienden, als één en dezelfde persoon als de gedetineerde worden gezien en behandeld en daarom negatieve reacties krijgen (Goffman, 1963). Zo kan bijvoorbeeld een partner van een gedetineerde van haar burens te horen krijgen dat ze moet hebben geweten dat haar man crimineel is, omdat ze met hem in één huis woont. Derge-

lijke negatieve reacties kunnen vervolgens zorgen voor een verlies aan sociale contacten met familie, vrienden, schoonfamilie en burens. De partner wil bijvoorbeeld zelf geen tijd meer doorbrengen met personen die haar negatieve reacties geven en trekt zich daarom terug (Link e.a., 1997; Sayce, 1998).

Het doel van onderhavig artikel is om te onderzoeken of detentie in Nederland tot gevolg heeft dat vrouwelijke partners van mannelijke gedetineerden negatieve reacties en veranderingen in hun sociale contacten ervaren tijdens en na de detentie en of er een relatie tussen beide is. De volgende onderzoeksvragen zullen worden beantwoord:

- 1 In hoeverre ervaren partners van gedetineerden negatieve reacties van verschillende netwerkgroepen (familie, vrienden, schoonfamilie en burens) over de detentie?
- 2 In hoeverre verandert de frequentie van de sociale contacten van partners van gedetineerden met deze netwerkgroepen?
- 3 Wat is de relatie tussen de ervaren negatieve reacties en de veranderingen in sociale contacten van partners van gedetineerden en verschilt dit voor verschillende netwerkgroepen (familie, vrienden, schoonfamilie en burens)?

Op drie manieren pogen wij een bijdrage te leveren aan het huidige onderzoeksveld. Ten eerste richt dit onderzoek zich op een onderbelicht veld in de criminologie. Onderzoek naar partners van gedetineerden is schaars (Murray, 2005; Dirkzwager e.a., 2009). Eerdere studies die zich hebben gericht op negatieve reacties en sociale contacten van partners van gedetineerden in Nederland zijn voornamelijk afkomstig uit de jaren 1970-1990 (Jongman & Steenhuis, 1975; Moerings, 1977; Van Genabeek & Godefroy, 1982; Van Baaren & Van Son, 1984; Yeşilgöz, 1990). Hoewel de bevindingen uit eerder onderzoek zeer waardevol zijn, is tot op heden de kennis over negatieve reacties en sociale contacten van partners van gedetineerden om deze redenen beperkt. Dat is zorgelijk, omdat partners die sociale contacten verliezen, ook belangrijke hulpbronnen kunnen verliezen (Christian e.a., 2006; Dykstra e.a., 2006), terwijl ze door detentie de emotionele en praktische hulp van derden mogelijk hard nodig hebben (Carlson & Cervera, 1991). Het verlies van sociale contacten en sociale steun, van bijvoorbeeld familie en vrienden, kan bovendien een negatief effect hebben op het welzijn van de partner en haar kinderen (Moirings & Ter Haar, 1990; Sayce, 1998; Foster & Hagan, 2007).

Ten tweede heeft dit artikel een theoretische bijdrage. Verwachtingen over de gevolgen van negatieve reacties voor de sociale contacten van partners van gedetineerden zijn tot op heden weinig uitgewerkt. Door bestaande theoretische inzichten uit de criminologie en daarbuiten meer op elkaar te betrekken is het mogelijk om tot toetsbare uitspraken te komen over de consequenties die negatieve reacties voor de sociale contacten van partners van gedetineerden kunnen hebben.

Ten derde gebruikt de huidige studie een nieuwe methode. Eerdere studies waren bijna uitsluitend kwalitatief van aard. Het merendeel van de eerdere studies is bovendien gebaseerd op zeer kleine aantallen partners, waardoor onduidelijk blijft in hoeverre de gevonden resultaten gegeneraliseerd kunnen worden naar de

Susanne van 't Hoff-de Goede, Tanja van der Lippe, Joni Reef, Paul Nieuwbeerta & Anja Dirkzwager

algemene populatie partners van gedetineerden (Murray, 2005). De huidige studie bouwt voort op het eerdere onderzoek en poogt vooruitgang te boeken door gebruik te maken van kwantitatieve longitudinale data over een relatief groot aantal respondenten. Het huidige onderzoek maakt gebruik van gegevens uit het Prison Project. Het Prison Project beschikt over gegevens uit 2011 over 119 vrouwelijke partners van mannelijke gedetineerden. De partners zijn op twee momenten gevraagd een vragenlijst in te vullen. Zes maanden na de start van de detentie zijn 119 partners gevraagd in hoeverre zij negatieve reacties ervoeren. Twaalf maanden na de start van de detentie zijn deze partners gevraagd in hoeverre zij veranderingen van sociale contacten ervoeren. Hiermee kan de longitudinale relatie tussen negatieve reacties en verandering van sociale contacten worden onderzocht.

Negatieve reacties en sociale contacten van partners van gedetineerden: hypothesen

Verwachtingen over de gevolgen van detentie voor partners van gedetineerden kunnen worden afgeleid uit sociologische en criminologische literatuur over stigma- en labelingtheorieën (Becker, 1963; Goffman, 1963). Een stigma verwijst naar een eigenschap die iemand in diskrediet brengt (Goffman, 1963) en een kenmerk dat niet wordt gewaardeerd in de maatschappij (LeBel, 2008). Leden van een gestigmatiseerde groep kunnen negatieve reacties krijgen, worden gediscrimineerd en uitgesloten. Gestigmatiseerde personen worden met name door anderen ontweken indien de persoon zijn stigma heeft gekregen door zijn/haar eigen gedrag, zoals het plegen van criminaliteit (Reidpath e.a., 2005; LeBel, 2008).

Een voorbeeld van gestigmatiseerde personen zijn gedetineerden (Pager, 2003; Uggen e.a., 2004; Foster & Hagan, 2007; LeBel, 2012). Veel gedetineerden voelen zich 'permanent gebrandmerkt' met het label 'crimineel' (Uggen e.a., 2004). Dit label definieert de relatie die ex-gedetineerden hebben met de maatschappij en kan aanpassingsproblemen na vrijlating verergeren (Uggen e.a., 2004; Foster & Hagan, 2007) door bijvoorbeeld hun kans op het vinden van werk te verkleinen (Pager, 2003).

In de criminologie wordt algemeen verondersteld dat niet alleen gedetineerden zelf, maar ook familieleden van gedetineerden kunnen worden gestigmatiseerd (Goffman, 1963; Fishman, 1990; Condry, 2007; Foster & Hagan, 2007). Goffman (1963) beschrijft een stigma dat zijn origine heeft in de relatie met een ander als een 'courtesy stigma'. Daarnaast kunnen partners van gedetineerden ook hun 'eigen' stigma krijgen als 'vrouw van een gedetineerde' (Condry, 2007). Anderen vinden in dit geval dat de situatie waarin de partner van de gedetineerde zich bevindt haar (eigen) schuld is (Smit, 1990; Peelo e.a., 1991), vanwege iets dat ze heeft *gedaan* (zoals betrokken zijn bij het delict), iets dat ze heeft *nagelaten* (zoals het delict voorkomen), of omdat ze de situatie *voort laat duren* (door bijvoorbeeld de relatie met de gedetineerde niet te beëindigen nu hij gedetineerd is) (Smit, 1990; Condry, 2007).

Hieruit volgt dat partners van gedetineerden negatieve consequenties kunnen ondervinden van de detentie van hun partner. Op basis van stigmatheorie kan worden verwacht dat de negatieve reacties die ten deel vallen aan gedetineerden ook gelden voor hun partners. Hiermee wordt de eerste hypothese van het onderzoek: *partners van gedetineerden ondervinden negatieve reacties over detentie*. Als partners van gedetineerden een negatief label hebben, kan bovendien worden verwacht dat anderen minder met de partner om willen gaan vanwege dit label (Becker, 1963; Goffman, 1963). De tweede hypothese is dan ook: *de sociale contacten van partners van gedetineerden nemen tijdens de detentie af*.

Er zou bovendien een direct verband kunnen bestaan tussen de negatieve reacties die partners van gedetineerden ervaren en veranderingen in hun sociale contacten. De veronderstelling is hierbij dat negatieve reacties de frequentie verminderen van de sociale contacten die partners van gedetineerden hebben (Goffman, 1963; Kurzban & Leary, 2001). Personen die de partner negatieve reacties geven, willen mogelijk minder tijd met haar doorbrengen, vooral als men vindt dat de partner schuld heeft aan haar situatie (LeBel, 2008). Ook kan de partner zelf geen tijd wensen door te brengen met personen die haar negatieve reacties geven, en zich terugtrekken (Link e.a., 1997; Sayce, 1998). Dit brengt ons op de derde hypothese van dit artikel: *hoe meer negatieve reacties de partner krijgt, hoe minder sociaal contact zij heeft*.

Wanneer theoretische verwachtingen over de effecten van negatieve reacties op sociale contacten worden opgesteld, is het belangrijk onderscheid te maken tussen verschillende netwerkgroepen, zoals familie en vrienden (LeBel, 2008). In eerste instantie verwachten we dat de in hypothese drie geformuleerde negatieve relatie voor alle netwerkleiden van partners van gedetineerden geldt, of het nu familie, vrienden, schoonfamilie of burens betreft. De vierde hypothese in dit onderzoek luidt dan ook: *hoe meer negatieve reacties de partner krijgt van een bepaalde groep uit het sociale netwerk, hoe minder contact ze heeft met die groep*.

Negatieve reacties zouden echter het contact dat partners van gedetineerden hebben met sommige groepen meer kunnen doen afnemen dan het contact met andere groepen (Dykstra e.a., 2006; Voorpostel, 2007). De gehechtheid tussen de partner en de betreffende groep speelt daarbij een rol. Zo beargumenteren Angermeyer e.a. (2004) dat mensen anderen minder stigmatiseren en gestigmatiseerde personen minder ontwijken wanneer zij hen beter kennen. De theoretische concepten sociale en persoonlijke identiteit van Goffman (1963), die eerder op partners van gedetineerden werden toegepast door Moerings (1977), kunnen hier enig licht op werpen. Goffman (1963) spreekt van twee verschillende identiteiten die iedere persoon heeft. De eerste is de sociale identiteit – de identiteit van de persoon in relaties met anderen die de persoon slechts oppervlakkig kennen. Zij kennen slechts enkele eigenschappen van de persoon en brengen de persoon op basis van die eigenschappen in een bepaalde sociale categorie onder: men kent het beroep en de burgerlijke staat van de persoon en vult andere eigenschappen aan op basis van de eigenschappen van andere personen in die categorie. De tweede is de persoonlijke identiteit – de identiteit van de persoon in relaties met anderen

Susanne van 't Hoff-de Goede, Tanja van der Lippe, Joni Reef, Paul Nieuwebeerta & Anja Dirkzwager

die de persoon intiem kennen. Hierbij is hetgeen de persoon uniek maakt bekend bij de anderen. Op basis van deze splitsing in sociale en persoonlijke identiteit kan worden verwacht dat netwerkliden die slechts de sociale identiteit van de partner kennen de partner eerder negatieve reacties zullen geven naar aanleiding van de detentie (Moerings, 1977). Negatieve reacties kunnen daarmee ook tot een grotere afname van contacten leiden met personen die slechts de sociale identiteit van de partner kennen. Deze personen hebben immers een minder hechte relatie met de partner en minder hechte relaties zijn instabieler (Kahn & Antonucci, 1980; Wrzus e.a., 2013). Op basis hiervan verwachten we dat familie en vrienden van de partner de persoonlijke identiteit van de partner kennen en dat schoonfamilie en burens eerder slechts de sociale identiteit van de partner kennen (Moerings, 1977). De vijfde hypothese van dit artikel is dan ook: *het negatieve effect van negatieve reacties op sociale contacten is groter bij burens en schoonfamilie dan bij familie en vrienden.*

Een andere theoretische verwachting is dat negatieve reacties inderdaad leiden tot een afname van contacten in bepaalde groepen, maar tegelijkertijd juist tot een toename van contact met personen die de persoonlijke identiteit kennen (Goffman, 1963). In dit geval zoekt de partner door de negatieve reacties juist toenadering tot de personen met wie zij de hechtste band heeft en van wie zij de meeste steun en hulp kan verwachten: haar familie en vrienden. Families en vrienden zijn immers een belangrijke bron van steun (Litwak & Szelenyi, 1969; Neyer & Lang, 2003), in het bijzonder in moeilijke tijden (Wrzus e.a., 2013). De zesde en zevende hypothese van dit artikel luiden dan ook: *hoe meer negatieve reacties een partner krijgt van niet-familie, hoe meer contact ze heeft met haar familie; en hoe meer negatieve reacties een partner krijgt van niet-vrienden, hoe meer contact ze heeft met vrienden.*

Eerder onderzoek naar negatieve reacties en sociale contacten van partners van gedetineerden

Eerdere studies hebben een aantal van vorenstaande theoretische verwachtingen onderzocht. De resultaten van internationaal en Nederlands onderzoek zullen hier worden besproken.

Gevolgen van detentie: negatieve reacties

Studies in Nederland en daarbuiten vonden dat buitenstaanders vaak negatieve reacties geven aan partners van gedetineerden (Moerings, 1977; Fishman, 1990; Condry, 2007). Zo gaven veel van de 30 Amerikaanse partners van gedetineerden die Fishman (1990) interviewde aan dat ze negatieve reacties ondervonden vanwege het feit dat hun man in detentie zat, maar ook dat ze meer negatieve reacties verwachtten dan dat ze daadwerkelijk ervoeren. Ook Condry (2007) vond dat de meesten van de tien door haar geïnterviewde partners van gedetineerden in Groot-Brittannië negatieve reacties hadden ondervonden.

Echter, niet alle studies vonden een hoge prevalentie van negatieve reacties. Een grootschalige Nederlandse studie vond dat detentie weinig of geen negatieve reacties van familie en burens tegen 116 gezinnen van gedetineerden oproep (Jongman & Steenhuis, 1975). Morris (1965) concludeerde dat tussen de 10 en 25 procent van de Engelse partners van gedetineerden negatieve reacties ervoer van familie, vrienden en burens. Ongeveer een derde van de 31 Nederlandse partners van gedetineerden die Van Genabeek en Godefroy (1982) interviewden, gaf, tot slot, aan vervelende reacties te ervaren.

Morris (1965) en Moerings (1977) vonden dat de hoeveelheid negatieve reacties die partners van gedetineerden ervaren mede afhankelijk is van het type netwerklied, zoals familie of burens. Partners van gedetineerden ervoeren de meeste negatieve reacties van hun burens en schoonfamilie en de minste van hun vrienden en familie (Morris, 1965; Moerings, 1977).

Gevolgen van detentie: verandering van sociale contacten

Slechts één studie concludeerde dat de contacten van vrouwen van gedetineerden nauwelijks veranderden tijdens de detentie (Jongman & Steenhuis, 1975). Andere studies vonden daarentegen dat de contacten die partners van gedetineerden hebben, wel degelijk afnemen door detentie (Van Genabeek & Godefroy, 1982; Fishman, 1990; Yeşilgöz, 1990; Miedema, 2000; Condry, 2007). Voorbeelden hiervan zijn dat partners van gedetineerden werden ontweken door burens (Fishman, 1990), dat hun vriendschappen eindigden en dat kennissen de straat overstaken om een gesprek te ontwijken (Condry, 2007). Yeşilgöz (1990) interviewde zeven partners van Turkse gedetineerden in Nederland en zij gaven allen aan dat hun relaties met familie en vrienden slechter waren geworden. De vrouwen kregen te maken met isolatie, zowel omdat anderen hen meden als omdat zij zich zelf terugtrokken uit hun contacten. Van Genabeek en Godefroy (1982) bevestigden dit; de partners die zij interviewden, gaven aan dat anderen hen ontweken vanwege de detentie (39 procent), of dat zij zelf juist contact uit de weg gingen.

Enkele Nederlandse studies hebben laten zien dat de verandering van sociale contacten van partners van gedetineerden mede afhankelijk is van de situatie en het type netwerklied (Moirings, 1977; Van Genabeek & Godefroy, 1982; Miedema, 2000). Zo vonden enkele studies dat de contacten van partners van gedetineerden met familie vaker toe- dan afnamen, met schoonfamilie vaker af- dan toenamen, met vrienden gemiddeld afnamen of gelijk bleven en met burens even vaak toe- als afnamen (Moirings, 1977; Van Genabeek & Godefroy, 1982; Van Baaren & Van Son, 1984). Miedema (2000) vond dat het contact van achttien partners van gedetineerden met (schoon)familie soms werd verbroken, maar het contact met burens veranderde meestal niet.

Relatie tussen negatieve reacties en verandering van sociale contacten

Een eventuele causale relatie tussen negatieve reacties en veranderingen van sociale contacten van partners van gedetineerden werd tot op heden zelden onderzocht. Internationaal onderzoek lijkt erop te wijzen dat negatieve reacties naar

Susanne van 't Hoff-de Goede, Tanja van der Lippe, Joni Reef, Paul Nieuwbeerta & Anja Dirkzwager

aanleiding van detentie kunnen leiden tot een afname in het aantal sociale contacten dat partners van gedetineerden hebben (Fishman, 1990; Condry, 2007). Sommige partners van gedetineerden vermeden contact met personen die zich negatief uitlieten over hun man, waardoor het contact afnam (Fishman, 1990). Ook in de studie van Condry (2007) trokken sommige partners zich zelf terug uit sociale contacten met personen van buiten de familie vanwege negatieve reacties.

Samengevat kunnen door methodologische tekortkomingen (Murray, 2005), gebrek aan recent onderzoek en het feit dat eerdere onderzoeken elkaar in sommige gevallen tegenspreken geen conclusies worden getrokken over de prevalentie van negatieve reacties en verandering van sociale contacten, noch over de gevolgen van negatieve reacties voor de sociale contacten van partners van gedetineerden met hun familie, vrienden, schoonfamilie en burens.

Data

Steekproef

Om de negatieve reacties en de verandering van sociale contacten van partners van gedetineerden te onderzoeken maakt deze studie gebruik van gegevens van het Prison Project. Dit project is een grootschalig longitudinaal onderzoek naar de effecten van detentie op de levenslopen van gedetineerden, hun partners en hun kinderen. Het Prison Project heeft alle mannelijke gedetineerden die in de periode tussen oktober 2010 en april 2011 instroomden in een Nederlands huis van bewaring in de leeftijdscategorie 18 tot en met 65 jaar, die in Nederland zijn geboren en circa drie weken in voorlopige hechtenis zaten, benaderd voor deelname. Van de 2.775 gedetineerden die zijn benaderd voor het onderzoek hebben 1.908 gedetineerden (69 procent) deelgenomen (zie Dirkzwager & Nieuwbeerta, 2013). Deelnemende gedetineerden zijn vergeleken met niet-deelnemers op een aantal achtergrondkenmerken. De groepen waren vergelijkbaar op het gebied van leeftijd, burgerlijke staat, werkstatus en type delict.

Circa de helft van de gedetineerden (49 procent, N=941) rapporteerde dat zij een partnerrelatie hadden die minimaal drie maanden voor hun arrestatie was begonnen. Van hen was de kleinste groep getrouwd (13,7 procent), woonde er een groep ongetrouwd samen (29,1 procent) en was de grootste groep niet getrouwd noch samenwonend (57,2 procent). Van de gedetineerden die een partner hadden, hebben 542 gedetineerden toestemming gegeven om de partner te benaderen en contactgegevens aan de onderzoekers verstrekt.

Vijf maanden na de start van de detentieperiode zijn de 542 partners benaderd. We zijn erin geslaagd 299 partners te vinden en hun is gevraagd deel te nemen aan het onderzoek. In totaal deden 156 van de partners mee. De 156 deelnemende partners zijn op een groot aantal kenmerken vergeleken met niet-deelne-

mende partners, over wie gedetineerden een vragenlijst hebben ingevuld.¹ Deelnemende partners blijken vaker getrouwd (33,3 versus 13,7 procent) of samenwonend (39,7 versus 29,1 procent), ouder (32,7 versus 28,9 jaar), minder vaak schoolgaand (10 versus 18 procent), hebben vaker de Nederlandse etniciteit (72 versus 62 procent) en gebruiken minder vaak drugs (17 versus 22 procent). Op het gebied van opleiding, werken, werkloosheid, problematisch drugsgebruik, problematisch alcoholgebruik, het plegen van delicten, gearresteerd zijn en gedetineerd zijn zijn geen noemenswaardige verschillen gevonden (De Goede e.a., 2012).

De 156 deelnemende partners vulden gemiddeld zes maanden na de start van de detentie een vragenlijst in over o.a. hun achtergrond, werk, gezondheid en sociale contacten, ongeacht of de gedetineerde op dat moment nog gedetineerd was of niet. Twaalf maanden na de start van de detentie hebben 119 van de 156 partners (76,3 procent) opnieuw een vragenlijst ingevuld. De analyses in dit artikel hebben betrekking op deze 119 vrouwelijke partners.

Negatieve reacties

De huidige studie heeft partners van gedetineerden zes maanden na de start van de detentie gevraagd: in hoeverre krijgt u negatieve reacties op het feit dat uw partner in detentie zit/zat van de volgende personen: ouders, broers/zussen, ouders van partner, broers/zussen van partner, vrienden van u en/of uw partner en mensen die in de buurt wonen. Respondenten konden voor ieder van die personen aangeven in hoeverre zij negatieve reacties ondervonden: helemaal geen (0), een beetje (1), nogal (2), veel (3) of heel veel (4). De antwoorden over ouders en broers/zussen zijn samengevoegd tot de categorie 'familie'. De antwoorden over schoonouders en broers/zussen van de partner zijn samengevoegd tot de categorie 'schoonfamilie'. Dit resulteert in vier netwerkgroepen, namelijk: familie, schoonfamilie, vrienden en burens. Het gemiddelde van de vier groepen vormt samen de categorie 'negatieve reacties gehele netwerk'.

Partners konden ook aangeven dat de vraag naar negatieve reacties voor een netwerkgroep niet van toepassing was omdat die personen niet wisten dat de partner in detentie zit/zat. Deze personen zijn buiten de analyses gehouden omdat personen die niet van de detentie afweten daarover immers geen negatieve reacties kunnen geven.

Sociale contacten

Twaalf maanden na de start van de detentie is respondenten gevraagd: in hoeverre heeft u sinds de detentie van uw partner meer of minder contact met de volgende personen: ouders, broers/zussen, ouders van partner, broers/zussen van partner, vrienden van u en/of uw partner en mensen die in de buurt wonen. Respondenten konden voor ieder van die personen aangeven in hoeverre het contact was veranderd: veel minder (-2), minder (-1), evenveel (0), meer (1) of veel meer

1 807 van de 941 gedetineerden met een partner hebben een vragenlijst over hun partner ingevuld.

Susanne van 't Hoff-de Goede, Tanja van der Lippe, Joni Reef, Paul Nieuwebeerta & Anja Dirkzwager

(2). Opnieuw zijn de antwoorden over ouders en broers/zussen samengevoegd tot de categorie 'familie' en die over schoonouders en broers/zussen van de partner tot de categorie 'schoonfamilie'. Dit resulteert opnieuw in vier netwerkgroepen. Het gemiddelde van de vier groepen vormt samen de categorie 'contact gehele netwerk'.

Controlevariabelen

In de analyses naar de relatie tussen negatieve reacties en sociale contacten is rekening gehouden met de *leeftijd* van de partner, de *relatiestatus* (verkering, samenwonend of getrouwd) en de *aanwezigheid van kinderen* in het gezin (ja/nee). Bovendien is gecontroleerd voor eventueel *crimineel gedrag* van de partner (ja/nee). Dit is gemeten door de gedetineerde de volgende vragen te stellen:

- 1 Heeft uw partner ooit een delict gepleegd?
- 2 Heeft uw partner ooit samen met u een delict gepleegd?
- 3 Is uw partner ooit door een rechter veroordeeld?
- 4 Is uw partner het afgelopen jaar betrokken geweest bij criminele activiteiten?

Indien een van deze vragen met ja is beantwoord, is aangenomen dat de partner crimineel gedrag heeft vertoond. Tot slot is gecontroleerd voor het *type delict* (gewelddelict, vermogensdelict, drugsdelict, zedendelict of overig delict) waarvoor de gedetineerde is gedetineerd, zoals deze is geregistreerd in de Onderzoeks- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBJD).

Data-analyse

Ter beantwoording van de eerste twee beschrijvende onderzoeksvragen en om de eerste twee hypothesen te toetsen, zijn tabel 1 en 2 opgesteld. In tabel 1 is te zien in welke mate partners van gedetineerden negatieve reacties ondervonden, zowel van het gehele netwerk als van elke netwerkgroep apart. Het gemiddelde (op een schaal van 0 tot 4) met bijbehorende standaarddeviatie is weergegeven.² Daarnaast is weergegeven welk percentage partners geen, een beetje/nogal of (zeer) veel negatieve reacties ervoer over de detentie. In tabel 2 is te zien in welke mate het sociale contact van partners van gedetineerden met het gehele netwerk (gemiddelde van alle netwerkgroepen) en met elke netwerkgroep is veranderd. Naast het gemiddelde (op een schaal van -2 tot 2) is weergegeven welk percentage partners een afname van contact, geen verandering van contact of juist een toename van contact heeft gerapporteerd.

Voor het beantwoorden van de derde onderzoeksvraag zijn multivariate regressieanalyses uitgevoerd. In tabel 3 is onderzocht of de ervaren negatieve reacties vanuit netwerkgroepen, gemeten na zes maanden, samenhangen met de verandering in de frequentie van sociaal contact met diezelfde netwerkgroep, gemeten na

2 De gemiddelden hebben alleen betrekking op personen die afwisten van de detentie. Een aantal partners heeft aangegeven dat familie (N=11), vrienden (N=11), schoonfamilie (N=8) of burens (N=28) niet van de detentie afweten. Deze personen zijn buiten de analyses gehouden.

twaalf maanden. In tabel 3 is elke parameter dan ook een aparte multivariate regressie tussen één onafhankelijke variabele (negatieve reacties netwerkgroep I), plus controlevariabelen, en één y (contact netwerkgroep I). In tabel 4 is onderzocht of negatieve reacties van bepaalde groepen de frequentie van sociale contacten met *andere* groepen beïnvloedden. In tabel 4 is elke kolom dan ook een multivariate regressie tussen 4 x 'en (negatieve reacties alle netwerkgroepen), plus controlevariabelen, en één y (contact netwerkgroep I).³

Resultaten

Negatieve reacties

Naar aanleiding van de eerste onderzoeksvraag is op basis van de stigmatiseringstheorie de eerste hypothese opgesteld: partners van gedetineerden ondervinden negatieve reacties over detentie. De bovenste regel van tabel 1 laat zien dat de meeste partners van gedetineerden negatieve reacties ondervonden. Slechts een derde van de partners rapporteerde dat ze van geen enkele netwerkgroep negatieve reacties ervoer. Ongeveer de helft van de partners van gedetineerden ervoer een beetje tot nogal negatieve reacties en 13,9 procent ervoer (zeer) veel negatieve reacties op de detentie. Hypothese één wordt daarmee bevestigd.

Wanneer in tabel 1 naar verschillen tussen netwerkgroepen wordt gekeken, blijkt dat partners van gedetineerden de meeste negatieve reacties ondervonden van hun burens. Een op de vijf partners ervoer van hun burens zelfs (zeer) veel negatieve reacties. Partners ervoeren de minste negatieve reacties van hun vrienden. Bijna twee derde van de partners ondervond helemaal geen negatieve reacties van hun vrienden over de detentie.

Sociale contacten

Naar aanleiding van de tweede onderzoeksvraag is de tweede hypothese opgesteld: de sociale contacten van partners van gedetineerden nemen tijdens de detentie af. In tabel 2 is te zien dat veruit de meeste partners een verandering in de frequentie van sociale contacten ervoeren. Terwijl 30 procent van de partners aangaf dat haar contacten gemiddeld waren toegenomen, rapporteerde 47 procent juist een afname. Hypothese twee wordt daarmee niet bevestigd.

Tussen de netwerkgroepen bestaan duidelijke verschillen. Het contact met familie nam, in tegenstelling tot de andere netwerkgroepen, gemiddeld toe. Een derde van de partners rapporteerde een toename in contact met familie, terwijl slechts een op de tien partners een toename van contact met vrienden en burens rapporteerde. Terwijl bij 32-38 procent van de partners het contact met vrienden,

3 Alle regressiemodellen in tabel 3 en 4 zijn tweemaal gedaan: zowel met als zonder controlevariabelen. Aangezien er geen grote verschillen zijn gevonden tussen de ongecontroleerde en gecontroleerde modellen worden alleen de bevindingen van de gecontroleerde regressiemodellen besproken.

Susanne van 't Hoff-de Goede, Tanja van der Lippe, Joni Reef, Paul Nieuwebeerta & Anja Dirkzwager

Tabel 1: Beschrijvende statistieken negatieve reacties

Sociale groep	N	Negatieve reacties na zes maanden		Geen negatieve reacties	Een beetje of nogal negatieve reacties	Veel of heel veel negatieve reacties
		M	SD	(0)	(1-2)	(3-4)
Negatieve reacties gehele netwerk (0-4)	115	,89	(1,10)	33,0%	53,1%	13,9%
Negatieve reacties familie (0-4)	105	,92	(1,34)	53,3%	31,5%	15,2%
Negatieve reacties vrienden (0-4)	96	,70	(1,10)	61,5%	29,1%	9,4%
Negatieve reacties schoonfamilie (0-4)	100	,74	(1,22)	58,0%	31,0%	11,0%
Negatieve reacties burens (0-4)	80	1,15	(1,42)	47,5%	31,3%	21,2%

0=helemaal geen; 1=een beetje; 2=nogal; 3=veel; 4=heel veel.

Tabel 2: Beschrijvende statistieken sociaal contact

Sociale groep	N	Contact na twaalf maanden		Contact neemt af	Evenveel contact	Contact neemt toe
		M	SD	(-2 tot -1)	(0)	(1-2)
Contact gehele netwerk (-2-2)	117	-,26	(,79)	47,0%	23,1%	29,9%
Contact familie (-2-2)	116	,08	(1,00)	19,8%	50,0%	30,2%
Contact vrienden (-2-2)	114	-,53	(,98)	36,8%	53,5%	9,6%
Contact schoonfamilie (-2-2)	117	-,35	(1,18)	37,6%	37,6%	24,8%
Contact burens (-2-2)	115	-,43	(,96)	32,2%	59,1%	8,7%

-2=veel minder; -1=minder; 0=evenveel; 1=meer; 2=veel meer.

schoonfamilie en burens afnam, meldde slechts 19,8 procent van de partners een afname in contact met familie.

Relatie negatieve reacties en sociale contacten

De derde hypothese was: hoe meer negatieve reacties de partner krijgt, hoe minder sociaal contact zij heeft. Uit tabel 3 blijkt dat wanneer partners van gedetineerden zes maanden na de start van de detentie negatieve reacties ervoeren, zij twaalf maanden na de start van de detentie minder sociale contacten hadden. De gemiddelde ervaren negatieve reacties – voor alle netwerkleden tezamen – en de gemiddelde verandering in de frequentie van sociale contacten binnen het hele

netwerk hangen namelijk negatief samen ($B=-0,16$, $p<0,10$). Op basis van deze resultaten wordt de derde hypothese van dit onderzoek bevestigd.

Tevens blijkt uit tabel 3 dat negatieve reacties van vrienden ($B=-0,32$, $p<0,05$), schoonfamilie ($B=-0,29$, $p<0,05$) en burens ($B=-0,23$, $p<0,05$) samenhangen met een afname van contact met diezelfde groepen. Er is echter geen significante relatie voor familie ($B=-0,16$, n.s.); als partners van gedetineerden negatieve reacties van familieleden ervoeren, lijkt dit geen effect te hebben gehad op de hoeveelheid contact tussen de partner en haar familie. Daarom kan hypothese vier – hoe meer negatieve reacties de partner krijgt van een bepaalde groep uit het sociale netwerk, hoe minder contact ze heeft met die groep – alleen worden bevestigd voor vrienden, schoonfamilie en burens.

De vijfde hypothese was: het negatieve effect van negatieve reacties op sociale contacten is groter bij burens en schoonfamilie dan bij familie en vrienden. Uit de analyses blijkt voorts dat negatieve reacties die partners van gedetineerden ‘gemiddeld’ ervoeren, uit welke netwerkgroep dan ook, het contact met vrienden ($B=-0,37$, $p<0,01$) en burens ($B=-0,20$, $p<0,10$) deden afnemen, maar geen significant effect hadden op het contact met familie ($B=-0,06$, n.s.) en schoonfamilie ($B=-0,16$, n.s.) (tabel 3). Tegen de verwachting in is gevonden dat het negatieve effect van negatieve reacties op het contact met burens niet groter is dan het effect van negatieve reacties op het contact met vrienden. Hypothese vijf moet dan ook worden verworpen.

Bijzondere relaties negatieve reacties en sociale contacten

De zesde hypothese was: hoe meer negatieve reacties een partner krijgt van niet-familie, hoe meer contact ze heeft met haar familie. De resultaten van de multivariate regressieanalyses in tabel 4 laten zien dat wanneer partners van gedetineerden negatieve reacties ervoeren van vrienden, hun contact met hun familie toenam ($B=0,59$, $p<0,05$). Hypothese zes kan dan ook worden aangenomen. Omdat er geen positieve effecten zijn gevonden van negatieve reacties van niet-vrienden op de contacten met vrienden moet de zevende hypothese – hoe meer negatieve reacties een partner krijgt van niet-vrienden, hoe meer contact ze heeft met vrienden – worden verworpen.

Discussie

In deze studie werd onderzocht in hoeverre partners van gedetineerden negatieve reacties over de detentie ervoeren en een verandering in de frequentie van hun sociale contacten rapporteerden, en wat de gevolgen van de negatieve reacties waren voor hun sociale contacten. Dit is onderzocht met behulp van longitudinale data over partners van gedetineerden uit het Prison Project.

Deze studie liet zien dat door detentie veel partners van gedetineerden negatieve reacties ondervonden en dat hun contact meestal afnam, maar dat dit wel afhan-

Susanne van 't Hoff-de Goede, Tanja van der Lippe, Joni Reef, Paul Nieuwebeerta & Anja Dirkzwager

Tabel 3: Effect parameters van regressieanalyses over de relatie tussen ervaren negatieve reacties van netwerkgroepen (onafhankelijke variabele) en de verandering van sociale contacten (afhankelijke variabele) – aparte regressie per onafhankelijke variabele^a

	Contact gehele netwerk		Contact familie		Contact vrienden		Contact schoonfamilie		Contact buren	
	B	SE sign	B	SE sign	B	SE sign	B	SE sign	B	SE sign
Negatieve reacties gehele netwerk	-,16	,09 *	-,06	,12	-,37	,11 ***	-,16	,13	-,20	,12 *
Negatieve reacties familie	-,13	,08	-,16	,09	-,18	,10 *	-,12	,11	-,12	,10
Negatieve reacties vrienden	,02	,10	,14	,13	-,32	,12 **	,11	,14	-,04	,14
Negatieve reacties schoonfamilie	-,22	,08 ***	-,02	,11	-,38	,10 ***	-,29	,12 **	-,30	,11 ***
Negatieve reacties buren	-,12	,09	-,06	,11	-,20	,10 *	-,07	,12	-,23	,11 **

* p<,10; ** p<,05; *** p<,01

^a In deze regressies is gecontroleerd voor de invloed van leeftijd, crimineel gedrag, kinderen, relatiestatus en gepleegd delict.

Negatieve reacties en sociale contacten van partners van gedetineerden in Nederland: een empirisch onderzoek

Tabel 4: *Effect parameters van regressieanalyses over de relatie tussen ervaren negatieve reacties van netwerkgroepen (onafhankelijke variabele) en de verandering van sociale contacten (afhankelijke variabele) – regressies waarbij de onafhankelijken gezamenlijk in het model zijn opgenomen^a*

	Contact familie		Contact vrienden		Contact schoonfamilie		Contact burenen	
	B	SE sign	B	SE sign	B	SE sign	B	SE sign
Negatieve reacties familie	-,43	,17 **	,06	,17	-,04	,19	-,02	,16
Negatieve reacties vrienden	,59	,29 **	-,08	,29	,21	,31	,32	,26
Negatieve reacties schoonfamilie	-,07	,23	-,25	,23	-,27	,24	-,16	,21
Negatieve reacties burenen	-,24	,22	-,15	,22	-,11	,24	-,38	,20 *

* $p < ,10$; ** $p < ,05$

^a In deze regressies is gecontroleerd voor de invloed van leeftijd, crimineel gedrag, kinderen, relatiestatus en gepleegd delict.

kelijk was van de netwerkgroep. In lijn met eerdere studies (Morris, 1965; Moerings, 1977) werd gevonden dat partners van gedetineerden het vaakst negatieve reacties ervoeren van burenen en het minst van vrienden. Dat het contact met vrienden en schoonfamilie gemiddeld afnam en het contact met familie gemiddeld juist toenam, is ook in lijn met eerder onderzoek (Moerings, 1977; Van Baaren & Van Son, 1984), maar dit geldt niet voor het afgenomen contact met burenen (Moerings, 1977; Miedema, 2000). De resultaten zijn ook niet in lijn met de studie van Jongman en Steenhuis (1975), die geen negatieve reacties noch een verandering van sociale contacten onder partners van gedetineerden vonden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat eerdere studies een kleine steekproef hadden (Miedema, 2000) of plaatsvonden in de jaren zeventig (Jongman & Steenhuis, 1975; Moerings, 1977).

Een belangrijke conclusie uit deze studie is dat de negatieve reacties die partners van gedetineerden ervoeren, tot gevolg konden hebben dat hun contact afnam, maar dat dit afhankelijk was van de netwerkgroep waarnaar werd gekeken. Negatieve reacties van vrienden, schoonfamilie en burenen deden het contact dat partners van gedetineerden hadden met deze groepen afnemen, maar negatieve reacties van de familie van de partner bleken niet te leiden tot een verandering in het contact dat de partner met haar familie had. Dit sluit aan bij de stabiliteit van familiebanden, die al eerder bleek uit onderzoek onder de algemene bevolking (Dykstra e.a., 2006; Voorpostel, 2007). De familie is een belangrijke bron van steun in moeilijke situaties, en de behoefte van de partner aan steun van haar familie en de neiging van de familie om die steun te bieden bleven waarschijnlijk bestaan, zelfs wanneer de partner van haar familie negatieve reacties over de detentie ervoer. Dat contact met familie toenam wanneer partners van gedeti-

Susanne van 't Hoff-de Goede, Tanja van der Lippe, Joni Reef, Paul Nieuwbeerta & Anja Dirkzwager

neerden negatieve reacties ondervonden van vrienden, onderstreept de verwachting dat families voor partners van gedetineerden waarschijnlijk een belangrijke bron van steun zijn.

Er werd verwacht dat contacten van partners van gedetineerden door negatieve reacties meer zouden afnemen met personen die minder dicht bij de partner staan (schoonfamilie en burens) dan met personen die dicht bij de partner staan (familie en vrienden). Uit deze studie bleek echter dat het negatieve effect van ervaren negatieve reacties niet groter was voor schoonfamilie en burens dan voor familie en vrienden. Dat de verwachting niet klopt, zou kunnen komen door de opsplitsing die is gemaakt tussen personen die wel en niet dicht bij partners van gedetineerden staan. Uit eerder Amerikaans onderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat partners van gedetineerden vaak in een hechte gemeenschap wonen (Fishman, 1990). Of dit ook voor Nederland opgaat, is niet bekend, maar Moerings (1977) vond wel dat twee keer zoveel Nederlandse partners van gedetineerden hulp ontvingen van burens dan van vrienden. Mogelijk zijn burens voor partners van gedetineerden geen personen die ver van hen af staan, maar juist dichtbij. Toekomstig onderzoek is nodig om hier licht op te werpen.

Deze studie heeft zich gericht op de mate waarin partners van gedetineerden negatieve reacties ervoeren. Een focus op subjectieve negatieve reacties heeft echter ook enkele nadelen. Ten eerste is het mogelijk dat reacties die niet negatief naar de persoon van de partner bedoeld zijn geweest, wel als zodanig zijn opgevat door de partner. Daarbij zijn er mogelijk ook reacties geweest die wel degelijk negatief bedoeld waren, maar niet als zodanig door de partner zijn aangemerkt. De hoge prevalentie van ervaren (subjectieve) negatieve reacties die in deze studie is gevonden, betekent dus niet automatisch dat er ook een hoge prevalentie van objectieve negatieve reacties is. Ten tweede dient bij de interpretatie van de resultaten over verschillen tussen netwerkgroepen rekening te worden gehouden met de mogelijkheid dat negatieve reacties mogelijk anders worden opgevat door partners van gedetineerden wanneer deze van bijvoorbeeld familie komen dan wanneer zij van burens komen. Hoeveel negatieve reacties een partner aangaf te ondervinden van haar burens hing bijvoorbeeld niet alleen af van hoeveel negatieve reacties deze burens daadwerkelijk gaven, maar mogelijk ook van hoeveel de partner zich dit aantrok. Hierover zijn echter geen onderzoeksgegevens beschikbaar. Toekomstig onderzoek zal meer rekening moeten houden met verschillen tussen de relaties die partners van gedetineerden hebben met verschillende netwerkgroepen, zoals de mate van gehechtheid met de verschillende groepen.

Bij de interpretatie van de resultaten van deze studie dient bovendien rekening te worden gehouden met enkele beperkingen van de data. Ten eerste gaat dit onderzoek alleen over vrouwelijke partners van mannelijke gedetineerden, waardoor het onzeker is in hoeverre resultaten te generaliseren zijn naar partners van bijvoorbeeld vrouwelijke gedetineerden. Ten tweede wijkt de onderzoeksgroep op enkele achtergrondkenmerken enigszins af van niet-deelnemende partners van gedetineerden, zoals in de methodeparagraaf is besproken. Samengevat lijkt het erop dat partners van gedetineerden die een 'serieuzere' relatie (getrouwd en/of

samenwonend) hebben met de gedetineerde vaker hebben meegedaan. Dat zij iets ouder zijn en minder vaak naar school gaan, hangt daar logischerwijs mee samen. Dat de deelnemende partners iets vaker de Nederlandse etniciteit hebben dan niet-deelnemende partners komt mogelijk door een taalbarrière: de vragenlijst was in het Nederlands en tijdens de benadering van de partners is gebleken dat niet alle partners Nederlands spreken. Met deze verschillen moet rekening worden gehouden bij generaliserende uitspraken. Een derde beperking van de data is dat negatieve reacties en verandering in sociale contacten respectievelijk zes en twaalf maanden na de start van de detentie zijn gemeten. Mogelijk zou er een ander beeld zijn ontstaan als zij sneller na het begin van de detentie zouden zijn gemeten. De huidige studie heeft hierdoor mogelijk de effecten onderschat. Bovendien zijn uitspraken over langeretermijneffecten van negatieve reacties op sociale contacten op basis van deze twee metingen niet mogelijk. Ten vierde zijn er aanwijzingen dat schaamte, die partners van gedetineerden kunnen voelen over het delict of de detentie, een factor zou kunnen zijn die zowel ervaren negatieve reacties als sociale contacten kan beïnvloeden (Condry, 2007). De huidige studie heeft echter niet voor de invloed van schaamte kunnen controleren. Verder onderzoek, waarbij ook andere partnerpopulaties en een langere periode worden onderzocht, is nodig. Toekomstig onderzoek zou zich bovendien, eventueel door middel van interviews, moeten verdiepen in de verklarende factoren achter de relatie tussen negatieve reacties en sociale contacten.

Ondanks voornoemde beperking is het bestuderen van dit onderbelichte onderwerp met behulp van longitudinale data met een relatief groot aantal respondenten een belangrijke bijdrage van het huidige onderzoek aan het veld. Deze studie levert nieuwe kennis op over de grote consequenties die detentie kan hebben op de levens van partners van gedetineerden.

Literatuur

- Angermeyer, M.C., Matschinger, H. & Corrigan, P.W. (2004). Familiarity with mental illness and social distance from people with schizophrenia and major depression: testing a model using data from a representative population survey. *Schizophrenia Research*, 69(2), 175-182.
- Baaren, J. van & Son, S. van (1984). *Relaties van gedetineerden* (eindschriftie, Sociale Academie de Nijenburger, Culemborg).
- Becker, H. (1963). *Outsiders: studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press.
- Carlson, B.E. & Cervera, N.J. (1991). Incarceration, coping, and support. *Social Work*, 36(4), 279-285.
- Christian, J., Mellow, J. & Thomas, S. (2006). Social and economic implications of family connections to prisoners. *Journal of Criminal Justice*, 34(4), 443-452.
- Condry, R. (2007). *Families shamed: the consequences of crime for relatives of serious offenders*. Oxon: Routledge.
- Cunningham, A. (2001). Forgotten families. The impacts of imprisonment. *Family Matters*, 59, 35-38.

Susanne van 't Hoff-de Goede, Tanja van der Lippe, Joni Reef, Paul Nieuwbeerta & Anja Dirkzwager

- Dirkzwager, A.J.E. & Nieuwbeerta, P. (2013). Studying consequences of imprisonment. In: A. Kuhn & C. Schwarzenegger (eds.). *Criminology, criminal policy, criminal law. Evidence-based crime control*.
- Dirkzwager, A.J.E., Nieuwbeerta, P. & Fiselier, J.P.S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen. Een literatuurstudie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1), 21-41.
- Dykstra, P.A., Kalmijn, M., Knijn, T.C.M., Komter, A.E., Liefbroer, A.C. & Mulder, C.H. (2006). *Family solidarity in the Netherlands*. Amsterdam: Dutch University Press.
- Fishman, L.T. (1990). *Women at the wall. A study of prisoners' wives doing time on the outside*. Albany: State University of New York Press.
- Foster, H. & Hagan, J. (2007). Incarceration and intergenerational social exclusion. *Social Problems*, 54(4), 399-433.
- Genabeek, M. van & Godefrooy, C. (1982). *De vrouw van een gedetineerde* (doctoraalscriptie Orthopedagogiek, Katholieke Universiteit Nijmegen).
- Goede, M.S. de, Nieuwbeerta, P., Lippe, T. van der, Dirkzwager, J.E. & Reef, J. (2012). Overeenkomsten tussen Nederlandse gedetineerden en hun partners op het gebied van demografische, sociaaleconomische en criminele kenmerken. *Tijdschrift voor Sociologie*, 33(3-4), 487-503.
- Goffman, E. (1963). *Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Jongman, R.W. & Steenhuis, D.W. (1975). *Echtgenotes van voorlopig gedetineerden*. Groningen: Kriminologisch Instituut, Rijksuniversiteit Groningen.
- Kahn, R.L. & Antonucci, T.C. (1980). Convoys over the life course: attachment, roles, and social support. *Life-Span Development and Behavior*, 3, 253-286.
- Kurzban, R. & Leary, M.R. (2001). Evolutionary origins of stigmatization: the functions of social exclusion. *Psychological Bulletin*, 127(2), 187-208.
- LeBel, T.P. (2008). Perceptions of and responses to stigma. *Sociology Compass*, 2(2), 409-432.
- LeBel, T.P. (2012). Invisible stripes? Formerly incarcerated persons' perceptions of stigma. *Deviant Behavior*, 33(2), 89-107.
- Link, B.G., Struening, E.L., Rahav, M., Phelan, J.C. & Nuttbrock, L. (1997). On stigma and its consequences: evidence from a longitudinal study of men with dual diagnoses of mental illness and substance abuse. *Journal of Health and Social Behavior*, 38(2), 177-190.
- Litwak, E. & Szelenyi, I. (1969). Primary group structures and their functions: kin, neighbors, and friends. *American Sociological Review*, 35, 465-481.
- Miedema, F. (2000). *Relaties van gedetineerden. Een vergeten groep?* Rotterdam: Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Sociaal-Wetenschappelijke Afdeling.
- Moerings, M. (1977). *De gevangenis uit, de maatschappij in. De gevangenisstraf en haar betekenis voor de sociale contacten van ex-gedetineerden*. Alphen aan den Rijn: Samson Uitgeverij.
- Moerings, M. & Haar, G. ter (1990). *Buiten de muren. Relaties van gedetineerden*. Arnhem: Gouda Quint.
- Morris, P. (1965). *Prisoners and their families*. New York: Hart Publishing.
- Murray, J. (2005). The effects of imprisonment on families and children of prisoners. In: A. Liebling & S. Maruna (eds.). *The effects of imprisonment*. Cullompton: Willan Publishing, 442-462.
- Neyer, F.J. & Lang, F.R. (2003). Blood is thicker than water: kinship orientation across adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(2), 310-321.
- Pager, D. (2003). The mark of a criminal record. *American Journal of Sociology*, 108(5), 937-975.

Negatieve reacties en sociale contacten van partners van gedetineerden in Nederland: een empirisch onderzoek

- Peelo, M., Stewart, J., Stewart, G. & Prior, A. (1991). Women partners of prisoners. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 30(4), 311-327.
- Reidpath, D.D., Chan, K.Y., Gifford, S.M. & Allotey, P. (2005). 'He hath the French pox': stigma, social value and social exclusion. *Sociology of Health & Illness*, 27(4), 468-489.
- Sayce, L. (1998). Stigma, discrimination and social exclusion: what's in a word? *Journal of Mental Health*, 7(4), 331-343.
- Smit, J. (1990). Zoekt de vrouw. Een beschouwing over vrouwen van gedetineerden. In: M. Moerings & G. ter Haar (red.). *Buiten de muren. Relaties van gedetineerden*. Arnhem: Gouda Quint, 123-138.
- Uggen, C., Manza, J. & Behrens, A. (2004). 'Less than the average citizen': stigma, role transition and the civic reintegration of convicted felons. In: S. Maruna & R. Immari-geon (eds.). *After crime punishment*. London: Routledge, 258-290.
- Voorpostel, M.B.J. (2007). *Sibling support: the exchange of help among brothers and sisters in the Netherlands* (dissertatie, Universiteit Utrecht).
- Wildeman, C., Schnittker, J. & Turney, K. (2012). Despair by association? The mental health of mothers with children by recently incarcerated fathers. *American Sociological Review*, 77(2), 216-243.
- Wrzus, C., Hänel, M., Wagner, J. & Neyer, F.J. (2013). Social network changes and life events across the life span: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 139(1), 53-80.
- Yeşilgöz, Y. (1990). Partners van Turkse gedetineerden. 'Degene die valt heeft geen vriend meer'. In: M. Moerings & G. ter Haar (red.). *Buiten de muren. Relaties van gedetineerden*. Arnhem: Gouda Quint, 123-138.